

Адкрыты адказ Др-у Я. Станкевічу

(Заканчэнне з 2-ой бач.)

выказваныні найвайстрэйшага асуду ка-
лішніх сяброў Незалежнага Ураду Бе-
ларускае Народнае Рэспублікі Ластоў-
скага й Цывікевіча за іхнай капітуля-
цію перад маскоўскімі бальшавікамі, ды
зданыне сябе на маскоўскую ласку й на-
ласку... Зусім нядайна чу ў ад іншых
беларускіх патрэтаў слова абуўрэння
на найбольшага беларускага паэту Я.
Купалу за ягонае Сталіна — й Савета-
выхавальнія творы... — У вапношні
выпадку, мы, Украінцы, ні можам і ні
хочам прылучацца да беларускіх асу-
даў і засудаў... — Наша хата з краю...

Вы, Сп. Доктар, не згаджаецца з ма-
ёй адсанамі праф. Карскага, як пініра-
навукоўца сучаснага беларускага руху.
Вы кажаце: «Ён, праўда, «беларускай
коствой», але ідэялігічна быў «западно-
руссом» і «западно-рускім» вучоным
ды бязь хістанская душой і целам адсан-
ным Маскве». Такім чынам, Вы Сп.
Доктар, цалкам выкідаецце паза рамкі
беларускага адраджэнскага руху такую
выдатную асафістасць із старшага беларускага пакаленія, як праф. Карскі.

Я, як Украінец, ні маю патрабы зай-
мацца пытаньнем, наколькі Вы, Сп. Док-
тар, камп'ятніны праводзіць остракізм
каго-небудзь з беларускага грамадзтва —
тым болыць, гэткае маральнае й нау-
ковое вялічыні, як праф. Карскі. Я, як
Украінец, уважаю Ваш асуд аб'ектыўна
неабсанаваным, несправядлівым і шкод-
ным сваім наступствамі для суцэльнас-
ці беларускіх спрэвідзеў.

У Вашых разважаннях і цверджан-
нях пра праф. Карскага Вы робіце кар-
динальную памылку, бо выразна не бе-
раце на ўвагу прэспектыўны часу й аста-
він ды застасоўваеце да пэрсанажу з
гістарычнага мінуўшчыны ідэялігічных
крытыкі сучаснасці. Крытыкі нацы-
янальна-дзяржаваўнае съведамасці ўжы-
ваны на дакарктных людзей на мае й на
можа мець характару сталасці й няз-
менасці. Абсяг і нутраны зъмест на-
цыянальна-палітычнае съведамасці ста-
ла падлягае эвалюцыйным зъменам у
залежнасці ад бегу часу й зъмены
жыццёвых абставін.

Было-б поўным бязглуздзем, калі-б
мы, ціперашнія ўкраінскія незалежнікі,
дзяржаваўнікі й саборнікі, асузділі на ост-
ракізм з нашае гістарычна-народнае су-
поліннасці ўсіх нашых калішніх пра-
цаўнікоў культуры й науки, якія ўва-
жалі сябе за маларосаў, «южнарусаў»,
русинаў... Усіх гэтых Бадзяніскіх, Мак-
сімовічоў, Гулак-Арцёмавічах, Кастама-
раваў, Куляшоў, В. Антановіч..., якія
былі на толькі ляльнымі грамадзянамі
Расейскай Імперыі, але й перакананымі
вернападданымі расейскіх цароў... Яны
часамі выразна выказвалі свою варо-
жасць да ідэі палітычна-дзяржаваўнае
незалежнасці Украіны. Яны часамі пу-
блічна запярчвалі дзяржава-творчыя
здолнасці ўкраінскага народу, часамі сумяявалі на вялікі жыцця-
здолнасці... Калі-б мы засудзілі іх так,
як Вы, Сп. Доктар, праф. Карскага, —
мы засталіся б гістарычнымі сіротамі...

Я ні знаю, ці даводзіліся Вам, Сп.
Доктар, асафісті сустракаца з праф.
Карскім, але я быў на толькі ягоным
вучнем у ўніверсітэцкіх аўдыторіях,
але й частым узрэзінкам гутараўк зві
у інтимным коле ўкраінскіх прафесароў

Гутнікова, Маліноўскага, Е. Тымчанка,
Адарненка, Бабрука... Перад Першым
сусветнаю вайною праф. Карскі меў на
толькі аўтарытэт вялікага наўкоўца-фі-
лолёга, але карыстаўся агульна лашана-
юю, як чалавек высокое куль-
туры й маралі. Свай щароўна аса-
фістасці, свай выразны і нядувузнічай
задзяліраванасці ў прынадлежнасці
да паняволенага беларускага народу, ён
прыцягніў да сябе нашыя ўкраінскія срэ-
цы. У гэтыя страшны часы ўсёмае «весе-
ліўскай» науки ён годна й горда ёсць
імя Беларусаў бясстрашина бараніў пра-
ва Беларусаў таксама «людзымі званды-
шчынамі». То, што ён тады на бачыў яшчэ някіх
магчымасці для дзяржаваўнікі бела-
ruskага народу — не ягонавіна... —
На долю праф. Карскага, нажаль, ні вы-
пала таго шчасця, якім карыстаўся
сияння Вы, Сп. Доктар, калі ўжо ясна
бачыце беларускі нацыянальна-дзяр-
жаваўнік з вышыні ньюёрскіх хма-
расаў і амерыканскіх дэмакраты...

Мы, Украінцы, што мелі гонар і щасль-
це знаць гэтага Вялікага Беларуса, съх-
ляем свае галавы ў пашанне перад яго-
наю паміяй. Мы хадзілі-б, каб сучас-
ныя беларускія наўкоўцы, у тым ліку й Вы,
Сп. Доктар, зрабілі для нашага су-
седнікага й братнага Беларускага Народу
хочы-бы дзесятку долю таго добра, якое
было сваім часу зроблене дзвумя (?) —
Рэд.) томамі «Беларусаў» праф. Карскага.

Цяпер яшчэ колькі слоў пра тых ма-
іх беларускіх знаёмых, якіх Вы, Сп.
Доктар, кваліфікуюць русофіламі, дызер-
сантамі, чужою агентураю... Мне, Сп.
Доктар, прыкра съцвердзіць, што я пра
Вас самога, за даўгія дзесяцігодзінь
май беларусаведных досьледаў, чуя па-
добныя, а то яшчэ й горшыя акрэс-
лені з боку розных беларускіх дзея-

чоў... Я ні прыймаю да ведама ад ніко-
га падобных акрэсльеньняў, паколькі
яны не абсанаваны на правераных да-
дзеных. Зроджаны асафістамі ці група-
ми, але карыстаўся агульна лашана-
юю, як чалавек высокое куль-
туры й маралі. Свай щароўна аса-
фістасці, свай выразны і нядувузнічай
задзяліраванасці ў прынадлежнасці
да паняволенага беларускага народу, ён
прыцягніў да сябе нашыя ўкраінскія срэ-
цы. У гэтыя страшны часы ўсёмае «весе-
ліўскай» науки ён годна й горда ёсць
імя Беларусаў бясстрашина бараніў пра-
ва Беларусаў таксама «людзымі званды-
шчынамі». То, што ён тады на бачыў яшчэ някіх
магчымасці для дзяржаваўнікі бела-
ruskага народу — не ягонавіна... —
На долю праф. Карскага, нажаль, ні вы-
пала таго шчасця, якім карыстаўся
сияння Вы, Сп. Доктар, калі ўжо ясна
бачыце беларускі нацыянальна-дзяр-
жаваўнік з вишыні ньюёрскіх хма-
расаў і амерыканскіх дэмакраты...

Магу толькі Вас, Сп. Доктар, як ката-
ліка, запэўніць, што мне украінскому
праваслаўнаму аўтакефаліту, беларус-
кае ці расейская царкоўнае «зарубежніц-
тва» настолькі ж сымпатичнае, як і Вам... Калі Вы гэтага ні ведаеце, дык,
значыць, зусім не арыентуєце ся на
руана-украінскіх духоўна-царкоўных спраўах...

За запраўдных прадстаўнікоў Белару-
сі й Беларусаў я ўважаю толькі сяброў
законна створанага Ураду Беларусі. Па-
нарада таго шчасця, якім карыстаўся
сияння Вы, Сп. Доктар, калі ўжо ясна
бачыце беларускі нацыянальна-дзяр-
жаваўнік з вишыні ньюёрскіх хма-
расаў і амерыканскіх дэмакраты...

Канф'едэрацыя Беларусі ў Украіні. Ма-
лую вартасць, зразумела, мae тая кан-
ф'едэрацыя, ахвоту да якое сядро Бела-
rusaў Вы, Сп. Доктар, узлажніваеце ад
факту знадомства д-ра Олесінскага з Тэксас-
су з Беларусамі з несымпатичнымі Вамі
дыскрымінаванымі Вамі групамі.

Сярод украінскага грамадзянства было
дай ёсьць цімала больш або менш энту-
зіястичных прыкладнікаў білітэральна-
дзяржаваўнага ўкраінска-беларускага
задзіночання. Былі навет канкрэтныя
спробы дзеяньня ў гэтым кірунку.

Аднак мушу адкрыта прызываць, што я да гэтых энтузіястў ніколі не нале-
жу і не належу. Не таму, што (па ана-
лізі) мне надта не падабаюцца Вашыя,
Сп. Доктар, кантакты з несымпатичнымі
міне ўкраінскімі палітычнымі й рэлі-

гійнымі групамі, а таму, што дзеля цэла-
га шэрту паважных прыкладнікаў, я ўважаю
канцепцыю Білітэральнае Дзяржаваўнага
Вуні Украіны з Беларусі некарыснай,
навыгоднай і непатрэбай для ўкраін-
скіх інтарэсаў. Выказаваючыся за валікі
міжнародны канф'едэрацыйны фронт су-
праць Масквы, я зусім ні маю ахвоты
намаўляць Вас, Сп. Доктар, на каго-не-
будзь з Беларусаў або Украінцаў на
якое-небудзь дзяржава-палітычнае зад-
зіночанне Беларусі ў Украіні. Я ўважаю
за лепшае нашае прыязнае суседства,
чымся варожае, сварлівае сяброўства.

Прапушч, прымече ад ми не належную
Вам, Спадар Доктар, пашану. Ваш —

Др. Тыміш Олесінск

Мядзел. Драўняны касцёл з XVIII стагодзінды

АРТЫСТЫ ГРАЙКА

Скрыпка грае, скрыпка скача,
А музыка ў душы плача,
Сыцісне струны, смыкам жахне,
Аж ад болю народ ахне.
Чорны вочы — бліс съяззою.
Струны стогнучы пад рукою.
Сам музыка з скрыпкай злыўся
І, як вецер, у неба ўзыўся
Увесе у песьні, увесе у гоне.
То смыяцца, то зноў стогнє,
То людзей усіх абніме,
То адступіць, камень кіне.
Во, глядзі, па горах скача.
Мірам сеў на скале, плача.
Сылёзы збрзынуў, гоп у мора.
Ях маланка на прасторы,
Съвеце, гасьне, ціхне, млее.
Заміж агню іскра тлее.
Рука стала. Смык згастрыўся
І, як зъмея, ў скрыпку ўпіўся.
Што заграе, што забе,
Сам артысты толькі знае.

СКРЫПКА

Чаго словам не сказаці
Што на сэрцы накіпела,
Застаецца скрыпку ўзяці,
Покі ў сілы крепка вера,
Покі думка рве да неба,
Покі кръльля не зламалі,
Покі трэба душы хлеба,
Будуць струны байной граві,
Будзе смык вайстрэй хадзіці,
Будзе скрыпка паслушнейша.
У песьні можна пераліці
Усё найлепша, наймілайша.
У песьні можна даць пяраны,
Песьні сэрцы рваць на часы.

ВОСЕНЬ

Восень гумны накладае,
Возіць снапы, рашчыніе
Хлеб галоднымі гаспадарамі:
«Яшчэ, людцы, вы на дарам
Працавалі ўсё літо,
Закусце хоць за гэта».
Бульбу з ніўкі верне ў мех,
Ды баржджэнка прэ ў засек.
Тне капусту з качанамі,
Гусі гоніць з баянамі
У далёкі край за горы,
За вазёры ды за моры.

Птушкі мілы, не клянече,
А маліту гаварэце,
Каб вас хвала не забіла,
Каб акула на ўкусіла,
Каб вярніца клекатаці,
Пастушошкаў забаўляці.
Восень міла гаспадыня:
Дзе ні глянеш — поўна скрыні,
То гарэхай, то пшанцы,
Па куточках у съязліцы,
Аб усім яна так дбае,
Нівы зебліць, засяяве.
У папары руніць жытва,
Каб на весну было сыта.
А гасцінец — поўны люду,
Да мясточкі, як да цуду,
Бягуць хлопцы і дзяўчыны.
Гоняць быдла, жарабяты.
Бабы вязуць грыбы, семя,
Стан, ручнік, маток, адзінніе,
Масла, сиры, мак, хасолі,
Што зрадзіла на іх долю.
Поўны рынак людцоў крыку,
А што съмеху, а што рыку.
Гочуць гускі, пічачы съвязыне,
Пад снасцінкай курта вые.
Сорка цигне яйке за возу,
Бэрка плаціць за бярозу,
Янук годзіць новы боты,
Юрка съвішча для ахвоту.
Крыск каптан мера ў люстры,
Агатулька рэжа хусты,
Кася глядзіць ў Пайкі кветкі,
Белька кашмір на жыкеткі,
Панеркі ў чатыры шніоры:
Будзе дружкай у Бандуры.
Жыдок мерыць гарцам соль.
Шаптун лечыць нейкі боль.
А як ми ды без тавару
Паказаць там стыдна твару.
Пайду лепш на места скокам,
Кіну яшчэ разок вокам

На лясонач, на палетак,
Ці такія, як улетак.
Не такія, іншы шаты,
Летніх відаць толькі шматы.
Месцам кветка безь вяночка,
Месцам грыбок спад кусточкі,
Гляне быстра, вушкі стуліць,
Затрасцяца. Восень глуміць
Усе кветкі, ўсе галінкі,
Усё зъмітае да съязлінкі.
Восень чысьціць зіме гладка
Бо тэй ў белі было-б гадка
Прасакаці ў нас па полях,
Былі-б ножкі у мазолях.
Пыл на сукні парасьціся-б,
У белі шчоткі сълінай ўе-б.
Чыста, чыста па ўсім полі,
Аж на сэрцы грызуць болі,
А дзе-ж зелень, а дзе істужкі,
А дзе-ж песьні, а дзе птушкі...
Усюды старасць, смутак вее,
З кмарак дробны дожджык сее,
Сонкі нізка чоша косы,
Дубнік смутны стаіць босы.
Лужок жоўты. Загон шэры.
Рэкі

Літаратурны Дадатак

Дзеля ўшанаваньня съветлай памяці вялікага беларускага паэты і пісьменьніка ЯКУБА КОЛАСА, памарлана 13 жніўня 1956 г., прысьвячаем японай творчасці і зеты «Літаратурны дадатак»

Ст. Станкевіч

Якуб Колас

(3. 11. 1882 — 13. 8. 1956)

Беларуское нашаніўскае адраджэнства абодвых паэтаў быў і адміністру спосаб развязвалася галоўным чынам у галіне рэагаванья на апрацоўваную імі тэматычную.

Хаця творы Коласа ў бальшыні зьяўляюцца паводле формы эпічныя, аднак у сваёй творчай істоте паэта быў перадусім лірый. Купала, апрача сваіх эпічных лірічных твораў, пісаў і эпічныя паэмы ды творы драматычныя. Але і гэтыя апошнія быў фактычна тэй-жэ лірый, уціснуты ў эпічныя ці драматычныя формы. Паколькі, аднак, лірый Купала, як паэты-трыбуна, зьяўляўся нязычайна магутным, заклікальным, няредка дынамічным, патолькі Коласаўскі лірый вызначае асаблівай пашыротнасцю ѹ духовай цыпльёнёю. У гэтым выпадку можна было-б сказаць, што Купала сваім вершамі фармаваў волю ѹ перакананьня чытача, тады калі Колас прамаўляў передусім да ягонае пачуццёвасці.

Гэта ўніверсальная роля нашае літаратуры нашаніўскага перыяду найбольш шырокая і, можна сказаць, найбольш усебакова праяўлялася ѹ творчасці двух найбуйнейшых яе прадстаўнікоў і стваральнікаў — Янкі Купала і Якуба Коласа. Абодвы яны равеснікі (раздзіліся ў 1882 г.), абодвы амаль раўначасна пачалі пісаць і друкавацца (Купала ў 1905, а Колас у 1906 г.), абодвы былі чесна звязаны з «Нашай Нівой» і ёйным ідэялігічным кірункам ды абодвы бадай адноўлякава рэагавалі на вонкавыя палітычныя абставіны, у якіх ім было суджана жыць і тварыць.

Ни глядзічы на гэтыя вонкавыя падабенствы і супольнасць абодвых аўтараў, паводле харектару сваёй творчасці яны значна мік сабою розніліся ѹ літаратурна-мастакім сэнсе. Дзякуючы ідэйнай глыбіні, эмасыянальнай магутнасці і вялізарнай сіле ўздзеянія сваёй творчасці, Купала стаўся агульнанародным трывунам, прарокам нацыянальнага адраджэння і духовым правадыром беларускага народу, і ў гэтым галоўнай ролі ѹ значаньне ягонае творчасці. Колас, чула адлікаючыяся таксама на нацыянальныя звязы беларускага народу, у вяснаўным аднак быў не зрабіўся на вонкавыя падабенствы, а таксама на глыбіні, і творчасць Коласа ўзьмела ўзроўеньня, як і вонкавыя творчесці Купала і Коласа, бальшавіцкім тэрорам у жахлівым трывітні.

*
Першыя вершы Коласа, падобна як і Купала, зрадзіліся пад упльівам рэвалюціі 1905 году ѹ запладніліся ёйнымі сацыяльнымі ідэямі. Пазней, у перыяд Сталінскай рэакцыі, Коласаўскай пазіцыі, падобна як і вершам Купала тае пары, было ўзлісціўнікі глыбокага пэсымізму, абы чым, мік іншым, съвятычы ужо сам загаловак выдадзенага ў 1910 годзе першага зборніка вершаў Коласа «Песьні Жальбы».

У той час, калі мік 1910 годам і першай съветавай вайной Купала дасыгне вышыні ѹ пастычнае съпеласці і ѹзімінае глыбіні, і творчасць Коласа ўсту-

паё ѹ перыяд буйнага росту як з гледзішча колькаснага, гэта і мастицкай якасці. У гэтым часе Колас распачаў два вялікія манументальныя творы — паэмы «Новая Зімля» і паэму «Сымон Музыка». Але іні гэтыя творы, што былі толькі распачатыя і праца над якімі хутка была на доўгі час закінутая, вызначаюць літаратурнае аблічча Коласа ў часе перад першай съветавай вайной. Гэту вызначальную роль для творчасці Коласа гэлага часу згуляла ягонае мастицкай проза.

Выдадзеная ў Вільні ў 1912 годзе яго «Апавяданні» і ў 1914 годзе вялікія зборнікі мастицкай прозы «Родныя Зяўвы», займаюць асабліва важнае месца ѹ нашай літаратурнай творчасці нашаніўскай пары. Паколькі Ядвігіна III, звычайна ўважаем пачынальнікам беларускай мастицкай прозы, патолькі Коласу або Тарасу Гушчу, як ён падпісваў тады і нейкі час пазней свае празайчыя творы, выпала на долю быць яе стваральнікам. Зъмешчаны ѹ вабодвых зборніках апавяданьні адказваюць усім асноўным вымаганням празайчага твору: яны вызначаюцца цікавасцю сюжэту, жывым і натуральным разъвіццём акцый, удалай яе матывациі, умельсцю кампазіцыі, пластичнасцю ѹ сакавітасцю апісанняў ды індывідуалізаціі, пісці, якія ў сваіх творах, спачатку адкрыты, пазней замаскаваны пад розныя формамі сымболізму і алегарычных канцепцый, на менш войстрае і шырокасць, чымся і Купала. Ува ўсіх пералічаных творах знаходзім выразныя антибальшавіцкія акціўныя. Савецкая рэчансасць нікі не могла задаволіць пасты, які, як і раней, мройці толькі аб вольнай Беларусі. На тэму Коласаўскага антибальшавізму ѹ ягонага доўгага і ўпорыстага супраціву съветызацыі можна напісаць вялікую навуковую працу, што ўжо часткава зрабіў ведамы даследавальнік беларускай літаратуры Ант. Адамовіч у выдадзенай у мінульым годзе мюнхэнскім Інстытутам для Вывучэння СССР працы «Якуб Колас у супраціве съветызацыі». Таму ѹ гэтым артыкуле антибальшавізму Коласа для падніні вобразу пакажам толькі на прыкладзе некалькі ягоных, найбольш характэрных у гэтым сэнсе вершоў.

Адразу пасылья каstryчніцкай рэвалюцыі Колас у канцы 1917 году піша ѹ друкаваць «Да працы», у заключнай звяротцы якога вітае:

Дапомаж Бог нам у прыгодзе!
Ні царскі біч, ні прышлы хам,
Хай будзе лад ѿ сваёй гаспадзе
Ствараць народ-ўладарац сам.

«Прышлы хам» яня можа тут абазначыць нікога іншага, як толькі бальшавікі, абы чым, мік іншым, съвятычы ѹ

тое, што ѹ пазнейшых савецкіх выданнях гэты «прышлы хам» не ѿ пад ужо заменены «панскім хамам». Такім чынам гэтае абавязанына бальшавікоў, як «прышлы хамаў» згукваеца з Купаласкім іх абавязанынем, як «раскованых рабоў» (у вершах з 1918 г. «На Сход» і «Крыўда»), якія «крываўляцца» беларускі народ і япону «Бацькаўшчыны»... рэжуць на кускі».

Войструю ѹ выразную алюзію супраць бальшавізму мы знаходзім і ѹ напісаным у 1921 годзе вершу «Родныя малонкі»:

Кавалі другія,
А ланцуг той самы —
Песьні ўсё старыя
Неадъйтай гамы.

З нагоды гэлага верша казёны бальшавіцкі крытык Бэндэ ў 1931 годзе пісаў: «Апываючы «Родныя малонкі», Якуб Колас перамогу рабочае класы і ўстанаўленне палетарскай дыктатуры на Беларусі ўспрымае як зъмену аднаго прыгнатаеля другім, як працігнанне старой песьні» («Маладняк», №5 за 1931 г., бач. 107).

Але найвайстрай праявіўся антыбальшавізм Коласа ѿ ведамым японом вершам «Беларускому люду», напісаным у тым-же 1921 годзе. На гвалт падзелу Беларусі між бальшавікамі і Палікамі Рыскім трактатам паста адказаў такім війстрым словамі пратесту:

Хіба забудзем мы тая межы,
Што правадзілі бяз нас?
Раны глыбокі, ох, яшча съвежы!
Помсты агонь не пагас.

Нас падзялілі — хто? Чужаніцы,
Цёмныя дарогі махляры,
К чорту іх межы! К д'яблу границы!
Нашы тут гоні, бары!

Будзем мы самі гаспадарамі,
Будзем свой скарб ратаваць.
Годзе тэй крыўді! У ногу з братамі
Пойдзем свой край вызваляць.

У верши гэтым паста няробіць ужо нікай розніцы між Палікамі і бальшавікамі. І адныя, і другія тая-ж саўмы «чужаніцы» і «цёмныя дарогі махляры». Пры гэтым, Колас тут не абмажоўвае толькі сплоўным пратестам, але і заклікае свой край вызваліць, заклікае выразна ѹ далейшых радкоў беларускі народ да збройнага паўстання супраць абодвых акупацыйнага імі краю: «Люд вызваліцца, рві свае путы!» Навет Купала, які ѹ той час таксама шырака праціўляў сваю варожасць да бальшавізму, як чужога акупацыйнага рожкыму, не здабыўся на такую вайстрыню пратесту і на нядзвізначныя заклікі да збройнага паўстання.

Гэта ад пачатку ўстанаўлення савецкай улады ѿ Беларусі аж да першага

(Заканчэнне на 5-ай бачыне)

Якуб Колас

Малады Дубок

I

— Ну, і людзі! — гаварыў сам себе Максім Заруба: — ну, украй, ну, съсек, хай цябе ліха сяч; ды не рабі-ж ты зъдзек чалавеку, не рабі так, каб кожнаму кідалася ѹ вочы тваё злодзества, гіцлю!

Максім старанна аглядаў съяды нядыўнай кражы ѿ яго абходзе. Высокі, у палавіну чалавека, дубовы пень ясна выдзяляўся сярод дзэравяк і съвяціці сваім съветла-жоўтым верхам і съвекімі трэскамі вокаля, а шырокая, разложная верхавіна і адсценаныя сукі пазіралі так невясёла, так сумна, бы тыя пакінутыя бацькамі дзеци. Зірнуўшы ўгару, Максім угледзеў маладую бярэзіну з абламанымі галінкамі. Гэта дуб, звалены бязжаласным тапаром, кідаючыся, чап'е ѿ сваімі кропкімі сукамі.

У лесе было ціха і маркотна, толькі ўгары стаяў глухі шум старых хвой і ялін. Высокія асіны і бярозы прыўлучалі здрэдка і ѿвой голас да гэлага шуму, як часам дужай падхадзіху съры халодны вечер і варушы ѹ го голас вецеце. На гэтым месцы, дзе рос дуб, мала назначылася прастору, і малады высокія елкі ўжо разграбнілі свае кашлатыя зялёніны лапы і занялі месца дубу. Так і з сталом жывіцца, дзе сядзіць цесная людзкая сям'я, на пустое месца выхвачанага съмерцю селяніна.

Максім трывожна азірнуўся вокаля, звініў з-за пластаві і пастаўі калі хвоі; дастаў з-за пояса са сякеры і пачаў замятаць съяды нядыўнаванага зъдзея. Ён ацерабіў верхавіну, пасыцягаў сукі ѿ гушчар, съсек пень калі самай замлі, завалок яго далей ад дарогі, пад вывараць, а то месца, дзе быў пень, закрыў злячымі мохам. Максім сам у гэту мінуту быў крыху злодзеем. Але яму больш нічога не заставалася рабіць, як прыкryць съяды гэтаю кражы, каб са мному не нагарэла ад ліснічага. Кончыўшы работу, Максім ацерабіў верхавіну, пасыцягаў сукі ѿ гушчар, съсек пень калі самай замлі, завалок яго далей ад дарогі, пад вывараць, а то месца, дзе быў пень, закрыў злячымі мохам. Максім сам у гэту мінуту быў крыху злодзеем. Але яму больш нічога не заставалася рабіць, як прыкryць съяды гэтаю кражы, каб са мному не нагарэла ад ліснічага. Кончыўшы работу, Максім ацерабіў верхавіну, пасыцягаў сукі ѿ гушчар, съсек пень калі самай замлі, завалок яго далей ад дарогі, пад вывараць, а то месца, дзе быў пень, закрыў злячымі мохам. Максім сам у гэту мінуту быў крыху злодзеем. Але яму больш нічога не заставалася рабіць, як прыкryць съяды гэтаю кражы, каб са мному не нагарэла ад ліснічага. Кончыўшы работу, Максім ацерабіў верхавіну, пасыцягаў сукі ѿ гушчар, съсек пень калі самай замлі, завалок яго далей ад дарогі, пад вывараць, а то месца, дзе быў пень, закрыў злячымі мохам. Максім сам у гэту мінуту быў крыху злодзеем. Але яму больш нічога не заставалася рабіць, як прыкryць съяды гэтаю кражы, каб са мному не нагарэла ад ліснічага. Кончыўшы работу, Максім ацерабіў верхавіну, пасыцягаў сукі ѿ гушчар, съсек пень калі самай замлі, завалок яго далей ад дарогі, пад вывараць, а то месца, дзе быў пень, закрыў злячымі мохам. Максім сам у гэту мінуту быў крыху злодзеем. Але яму больш нічога не заставалася рабіць, як прыкryць съяды гэтаю кражы, каб са мному не нагарэла ад ліснічага. Кончыўшы работу, Максім ацерабіў верхавіну, пасыцягаў сукі ѿ гушчар, съсек пень калі самай замлі, завалок яго далей ад дарогі, пад вывараць, а то месца, дзе быў пень, закрыў злячымі мохам. Максім сам у гэту мінуту быў крыху злодзеем. Але яму больш нічога не заставалася рабіць, як прыкryць съяды гэтаю кражы, каб са мному не нагарэла ад ліснічага. Кончыўшы работу, Максім ацерабіў верхавіну, пасыцягаў сукі ѿ гушчар, съсек пень калі самай замлі, завалок яго далей ад дарогі, пад вывараць, а то месца, дзе быў пень, закрыў злячымі мохам. Максім сам у гэту мінуту быў крыху злодзеем. Але яму больш нічога не заставалася рабіць, як прыкryць съяды гэтаю кражы, каб са мному не нагарэла ад ліснічага. Кончыўшы работу, Максім ацерабіў верхавіну, пасыцягаў сукі ѿ гушчар, съсек пень калі самай замлі, завалок яго далей ад дарогі, пад вывараць, а то месца, дзе быў пень, закрыў злячымі мохам. Максім сам у гэту мінуту быў крыху злодзеем. Але яму больш нічога не заставалася рабіць, як прыкryць съяды гэтаю кражы, каб са мному не нагарэла ад ліснічага. Кончыўшы работу, Максім ацерабіў верхавіну, пасыцягаў сукі ѿ гушчар, съсек пень калі самай замлі, завалок яго далей ад дарогі, пад вывараць, а то месца, дзе быў пень, закрыў злячымі мохам. Максім сам у гэту мінуту быў крыху злодзеем. Але яму больш нічога не заставалася рабіць, як прыкryць съяды гэтаю кражы, каб са мному не нагарэла ад ліснічага. Кончыўшы работу, Максім ацерабіў вер

К. Рамановіч

Дзядзька Колас

На магілу нябошчыка з пастанай кладу вінкі з жывых кветак. А пройдзе час — гэтыя кветкі звязніць, іх зъменяць съвеежымі. Толькі мастваца слова застаненца назыменным. Яно жыве я пасыня съмерці свайго творчы.

Калі мы прачытаем толькі дзье пазмы «Сымон Музыка» і «Новая Зямля», дык ня треба больш нічога казаць: Якуб Колас жыве і будзе заўсёды жыць у памяці народу, бо ён — запраўды народны паэт.

*

Памятаю, пасыль нейкага спектаклю, група беларускіх пісменнікаў вячэрала ў вадным з менскіх рэстараён. За сталом сядзелі Купала, Колас, Гарты, Чарот, Шукайла і яшчэ колькі. Настрой быў вясёлы.

Жартавалі.

— Ну, як, Паўлюк, твая справа з футурызмам? Пішаш? — падсмеўваўся нехта з Шукайлы. А той жартам:

— Гэта справа будучыні. Я цяпер пішу артыкул супраць старога рысыза ў пазі.

Якуб Колас зълёгку ўсыміхнуўся і сказаў: — Паўлюк мае наўвазе мяне зь лікам.

А Шукайла грымееў гучным голасам: — Сучаснасць выкіне старое на съметнік.

Можна было-б падумаць, што ён і запраўды не цаніў клясыкаў. А колькі разоў мне даводзілася слухаць, як Шукайла з асабіўным захапленнем, артыстычна чытав вершы Купалаў й Коласа.

I аднойчы ён шыира сказаў свайму прыянцу:

— Якуб Колас — народны паэт. Гэты гонар куды большы, чымся пасыль імя пралетарскага паэта. Міхасі і Цішкі пойдуть у нябыт, а Колас застаненца вечным.

*

У Педагагічным Тэхнікуме імя Усевалада Ігнатоўскага Якуб Колас быў выкладчыкам мэтодыкі школьнага выхавання. Студэнты любілі яго. Часта, быўала, яго праслі: — Дзядзька Колас, прачытайце што-небудзь з вашых твораў... зь нядрукаваных...

Якуб Колас меў добры, лагодны характар і на просьбу моладзі ня мог адмовіцца.

— Што з вамі зробіш. Прачытаю. А вы ўжо сёньняшнію лекцыю па майскіх кнігах падрыхтуеце.

Колас паказае ў падручніку бачыны, — дзе ёшто треба выучыць. Пасыль ён бярэ свой партфэль, дастае рукапісы. Паволі пераірае іх. Нешта ціха сабе гаворыць, і ўрэшце спыняецца на адным стуле лістоу.

У класе цішнія і ўвага. Студэнты слушаюць урываць з аповесці.

Ці раз бывала, што й сам Якуб Колас, уваходзячы ў клясу, пратанаваў:

— Хочаце паслушаць. От у мяне ёсьць нешта новае...

У класе ўзынімаецца шум радасці й захаплення. І вось хвіліна — адышпільваецца партфэль. На стале рукапіс. Колас чытае. А студэнты шчаслівія тым, што чуюць жывое слова жывога паэта.

* Аднойчы паклікаў мяне Красоўскі, студэнт подтхнікум: — Хадзем!

Я пытаюся ў яго: Куды?

— А вось убачыши, — сказаў ён і ўзяў мяне над руку.

Мы пайшлі ў гарадзкі сад. Было ў ім бязылюдна і шора, як заўсёды бывае на прадвесні.

Красоўскі сказаў мне:

— Вунь за садам, выйдзем праз ту

браму, недалёка стаіць дом. У ім жыве Калас. Гэты дом нядыўна пабудаваны... Бачыць, на вузор амэрыканскі. Зірні толькі на вонкі! Якія шырачэзныя!

Мы ўжо стаялі паблізу дома. Красоўскі нешта балтату аб архітэктуры, аб мадэрністском стылю, аб выгодах гэтага памешкання. I раптам штурхнуў мяне ў локаць:

— Чаго мы тут стаем? Зайдзем у хату: у госьці да дзядзькі Коласа.

Гэтая съмелая пратанава мяне зъдзіўла. Як-жя ў госьці? Мы бедныя студэнты, яму ні свяякі, ні сябры, ні блізкія з'яўмы. Мы знаем Якуба Коласа, як паэт і настаўніка. Але гэта не дae нам права без дай прычыны ісьці да яго на кватэрну.

Я хістаўся, Красоўскі красамоўна праконваў мяне:

— Тэас развагі беспадстаўныя. Ен наш пэдагог. Мы яго паважаем, любім ягоныя творы. Дык чаму ня можам яго на ведаць? Я от у яго часта бываю. Вель-

мі-ж міла ў ягонай сям'і. Нас там, браце, і пачастуюць добра. А што галодна-му студэнту больш трэба? Ну, ды пойдзем разам.

Відаць, апошні аргумент быў надта важкі, пераканаўчы, і таму зламаў мою студэнту.

Дзэверы адчыніла гаспадыні.

— О, заходзьце! Добры дзень!

— Добры дзень! Я свято сябру прыўёў — казаў весела Красоўскі. — Вось, каражу, хадзем да дзядзькі Коласа. А ён нешта саромеенца. Ледзь угаварыў...

— Вось і добра, што зайшлі! — з ласкай усымешкай прывітала нас Коласава жонка. — У нас, бачыце, проста. Заходзьце, калі ласка.

Гаспадыні павяла нас на другі паверх. Насустраць — Якуб Колас. Ягоная лагодная пазітывная сябрына развеялі мою ніякаватасць.

Мы прайшлі два-тры пакоі: некалькі крослай, круглыя столі і голыя сцены. I ў гэтай простай мэблі, ува ўсім небагатым аbstаляваньні мы ўбачылі сялянскую сцілласць. З намі гутарыў вясковы дзядзька, мудры чалавек, пісніар

народу, якога ведае ўся Беларусь і слава якога йдзе далёка за межы наше башкайшчыны.

З намі гутарыў дзядзька Колас! Чалавек бо старэйшы і такі знаны, а тримаўся з намі, як з роўнымі. Нам гэта імпансавала. Мы, маладыя хлапцы — кожнаму было па 18 год — хавалі ў сабе раздаснае хваляванье.

Гаспадыні запрасіла нас гарбату піць. Красоўскі хітравата міргнуў мne вокам: бачыш?

На стале стала талерка з піражкамі хатнія гатунку. У шкляных сподачках вішнёвая мармаляды.

Мы добра правілі вечар. На развітанні Колас меў скажаў:

— Вось і пабачылі, як я жыву. Людзі хочуць будаваць рай на зямлі. Дык я ўжо, бачыце, сабе збудаваў.

Міжволні гэтыя слова мne прыгадалі пазы «Новая Зямля», у якой пакладзена сялянская ідэя: прыдбадзь свой уладны кут.

*

У сакавіку 1926 году пачаўся судовы працэс над Лістападам. Уся беларуская (Заканчэнне на 8-ай бачыні)

Якуб Колас у вапошніх гадох жыцьця

каторы вырываўся з глыбіні надарваных грудзей сухотніка. Андрэй, секануўшы раз, адскочыўся ў бок і на момант замёр, прыслухаючыся. Але кругом было так сама глуха і ціха. Зноў узлыцяла сякера і пашла латаць ўсё часцей і зласцей. Скора адна палавіна дубка была падсечаная. Андрэй зайдзіў з другога боку. З кожным узмахам сякеры дуб слабеў і хістаўся, дрыжкі голімі сукамі і ўсім сваім целам. Во ён чуць пахілісці, абамлеў і, здавалася, аглядаў месца, дзе-б упала. Андрэй упёўся рукою і таўхнуў яго. Голія сукі крануліся сукоў суседніх дзэравак, як-бы жагаючыся з жыцьцем, зачапіліся на момант і, аслабеўшы, асунуліся і маладое дзэрава цякка ўпала, застагнаўшыся, на зямлю. Андрэй адышоўся і зноў стаў слухаць. Адмерыўшы чатыры тапарышы па камлю Андрэй зь нейкай злосцю стаў адсякаць кавалкі дубу. Адсекшы кавалкі шэсць, ён пазносаў іх на дарогу. Спадалёк пачуўся глухі стук колаў аб карэніне. Андрэй пашоў на спатканьне.

III

Яшчэ ніколі не зазнаваў Андрэй такога клопату, як цяпер. Не дарма гаворыць людзі: «Хто ўкраі парасё, таму і ў вушох пішчыць».

Прывёзши да хаты шэсць кавалкі дубу, Андрэй да часу пасыкідаў іх на старану, дзе ляжала яшчэ немалочанае жыцьця і салома. Прыйнадзя, Андрэй навет нарад зіці, што чысек гэты дубок: мала што можа стаці! Быць ня можа, каб хто на бачыў, як ён пхяўся ў ночы зь лесу. А языкі ў людзей дуўгія... Пад ульявам гэтых думак Андрэй быў неспакойны: спаў кепска і часта абуджаўся, прыслухіваўся, што робіцца на двары.

Кажды грук, шум, аброненасім на вуліцы слова прымушалі трывожыцца і думаць, чорт ведае што. I якай гэта склонае — гучна — гучна. Але кругом было так сама глуха і ціха. Зноў узлыцяла сякера і пашла латаць ў дзяргу. Покі тое ды сёе, то яшчэ ёсць часу схаваць, а цяпер можна спаць съмела». Але Андрэй ляжак ўзлыць з паўгадзіні і думаў, як хітра схаваць дубкі. На гэтых думках Андрэй і заснуў. I прысыніўся яму сон. Здаецца, прышоў лясянік, Максім Заруба, у чым абходзіў ён высек дубок. Прышоў на злосны, як можна-б чакаць, а надта маркотны. Твар яго быў белы, як-бы вымазаны мукой.

— Адабраў, брат Андрэй, ты ад мяне кусок хлеба! — сказаў Максім, — ад цябе я гэтага не спадзяўся. — Сказаў, і не відома, дзе дзеўся.

Андрэй стаяў, як аглущаны. Хацеў сказаць слова — язык не варушыўся: хацеў бегчы за Максімам — ногі ня слухалі. I, цяжка застагнаўшыся, Андрэй абудзіўся.

Андрэй, сякакім чорт ведае што? Прыйнадзя, Андрэй навет нарад зіці, што чысек гэты дубок: мала што можа стаці! Быць ня можа, каб хто на бачыў, як ён пхяўся ў ночы зь лесу. А языкі ў людзей дуўгія... Траба перахаваць, і чым скарэй тым лепей, — покі на ўзялі яшчэ трошку.

— Што гэта, Андрэй, на цябе сягоныня сну няма? — пытала жонка.

— Так на съпіцца. I, памаўчайшы, Андрэй сказаў:

— Ведаеш, я ўсё думаю, каб не агледзіліся гэтага дубка.

— Можна-ж схаваць так, каб не знайшлі.

— Ось і я гэта думаю: у гумне якай схованка? А дзе схаваць?

— Схаваеш заўтра — будзе часу. А цяпер съпі.

Жонка адвярнулася да съяніны і праўзіці дзэвзіе з адркытымі вачыма і разважаў. Страшныя думкі лезлі ў яго галаву. А што, калі хто ўдасцьць яго? Прыйдзе вураднік, стражнікі з аб'ежчыкамі і лясянікамі, зробіць вобыш і напэўніць зноўдзіць з яго дубком. Зноў Андрэю успамінаўся падобны здарэвінны. Моташна рабілася ад гэтых думак. Андрэй усунувіўшы ў шляпакі, накінуй на плечы кожух і выйшаў на двор. Божа, якай цёмнай ноћ! Здавалася, неба блізка-блізка нахілілася к зямлі і ціснула яе сваім густым і цяжкім эмрокам, і ўсё вокал было так глуха, так нема, ўсё роўна, як закамянала, або вымерла. Андрэй зір-

нуў у той бок, дзе быў лес. Яго аж скалыхнула: здаецца, цяпер, каб і золатам абыспалі яго, ён, ён не пашоў-бы туды; як толькі хапіла ў яго адвары ісці туды, у такую цемраж! У сяле было таксамо ціха і глуха, навет сабакі і тиа ўсе змоўкі; відаць, і яны чулі гэты страх магільнай цішыі і не адважываліся зрабіць міх сабой перакліку. Толькі ў Яхіма хлявішку заляяла жаласна ягнятка, згубіўшы свою матку і зараз-жа пачуўся кароткі адказны воклік старой авечкі: «Дзі! да мяне!»

Ды часамі ў сівінушку ціха стагнала прац сон съвіньяна такім змарнелым, стамлённым галаском, усё роўна, як-бы я заставаляла трохі да съмерці.

Андрэй пастаў, паслухаў, гэта маўчалівай і страшнай ноћ на дыні.

«Сягоныя яшчэ можна быць съмельм, дума

Із твораў Якуба Коласа

РОДНЫЯ АБРАЗЫ

Вобразы мілая роднага краю,
Смутак і радасьць маі!
Што мае сэрца да вас парывае?
Чым так прыкованыя я.

К вам, мае ўзгорачкі роднага поля,
Рошкі, курганы, лясы,
Поўныя смутку і жальбы нядолі,
Поўныя смутку красы?

Толькі я лягі і вочы закрываю,
Бачу я вас прад собой;
Ціха праходзіце въ, як жывыя,
Зъялочы мілай красой.

Чуеца говор мне съпела нівы,
Ціхая жальба палёа,
Лесу высокага гоман шчасльвы,
Песьня магучых дубоў...

Вобразы мілыя, вобразы смутныя,
Родныя вёскі і люд!

Песьні цягучыя, песьні пакутныя,
Бачу і чую вас тут!

1908

ГУСІ

Зоры далёкія, зоры бліскучыя
Ціха гарыць над зямляй.
Крыкі знаёмыя, крыкі піявучыя
Лъяліца вячорнай парой.

З поўначы холаду, сівера буйнага
Гусі на поўдзень ліцяць;
Зь неба далёкага, съцепу лазурнага
Нудна прашчаныне крычаць.

Дзікія гусанькі, птушачкі вольныя,
Веснікі скорай зімы!
Хочаца з вамі ў съцепу прасторныя,
К съвету і сонцу ад цымы!

Толькі-ж падрезаныя крылья свободныя:
Моцна пільніць мяне —
Дэ́зеры акутыя, съцены халодныя,
Краты зь зялеза ў вакне.

1909

ХМАРЫ

Хмары, хмары, што на небе
Ходзіце гарымі!
Каб меў крыльле, паліцеў-бы
Я на волю з вами.

Паліцеў-бы ў край той родны,
Дзе так сэрцу міла,
Дзе я вырас, дзе мне радасьць
Моладасьць суліла.

Паліцеў-бы ў луг, дзе Нёман
Бераг точыць, мые,
Дзе гамоніца зь ветрам-бурай
Дубы векавыя.

Дзе над Нёманам старая
Пахінулася хата,
Дзе так многа пылу ўлетку,
Дзе піскоў багата.

Паліцеў-бы да курганаў,
Што стаяць маўкліва,
Да узгоркаў, дзе вясною
Зелянеоць нівы.

Ой, панісёся-б з вами, хмары,
Я ў той лес цяністы,
Дзе ўдыхалі-б мае грудзі
Хвояў пах смалісты!

Хмары, хмары, што на небе
Ходзіце гарымі!
Чаму я ня маю крылья?
Чаму я ня з вами?

1909

ХЛЕБАРОБ

Цёплы вечар. Ціха ўсюды;
На заходзе сонца.
Хмаркі заход чуць заслалі
Тонкім валафонам.

Зъялочы хмаркі ў пазалоце,
Як агнём палаюць.
За гарою ціха-ціха
Песьні заміраюць.

Хлебароб, мужык вясковы —
Восі па межах ходзіць;
Вышыаў ў поле, каб пабачыць
Як Бог жыта родзіць.

Твар сур'ёзны хлебароба,
Важны, задуменны;
Ходзіць, руки залажыўшы
За пояс раменны;

Як-бы градкі, ўдуць радамі
Вузкія загоны,
Апранула зямля-матка
Кажушок зялёны.

Густа жыта маладое
Поле ўсё пакрыла,
Расце добра і прыгожа,
Ажно глянуць міла.

Каласочак раскрывае
Кветачку зялёну;
Дзе-ня-дзе яго ўжо вусік
Бліснє на загону.

Хлебароб глядзіць з ущехай,
Ходзіць ў Божым дару...
Так ні поп, ні ксёндз ня ходзіць
Пры съвятых аўтару.

ВОДГУЛЬЕ

Ці коска зазвоніць у час касавіцы,
Ці песьню дзяюча запяе,

Ці неба зазьязе ў вагніх бліскавіцы,
Ці вечер задзыме-зазлуе,

Ці гром гучнабежны пракоціца ў хмараах,
Ці водрук знаходзіць у вольных ашараах,
Усё іх дакранаенца струн.

А ты, калі гора каго напаткае,
Ці жальба пачуеца, плач,
Або запануе дзе кры́да ліхая —
На ўсё адгукніся, адзінч.

А радасьць пачуем, надзеі ўзаююцца,
Каб добрыя весткі падаць,
Няхай тады струны твае засміяюща
І песьню пічаць гучаць.

1921

У ПАЛЕХ БЕЛАРУСІ

Дзень добрыя вам, лясы і даді,
Прасторы вольных зямлі!
Я зноў між вас, пагоркі-хвалі,
Палоскі цымяна ралы!

Вітаю вас, як блізкіх, родных,
Стары хвоі на палёх,
І вас, красёнцы съцежак згодных,
Сыяды наялічных дарог!

І гэты жоўценькі пясочак,
Дзе хвойкі зелена растуць,
Бярозы тыя, што ў шнурочак
За рубяжы зямлі быгучы.

Над рэчкай гэты луг мурожны,
Дубоў разыўсільных цэлы рад,
І буслаў дом, стары, заможны,
Як той пасэарскі пасад.

То тут, то там лясок сінене,
У лагчынах рэчачкі блігчачь,
Куды ні гляні — пакоем вее,
На ўсім адна ляжыць пічаць.

Развагі мудрай, задуменяя
І нейкай смутнае красы.
І чуеш ў гэтым лятуцені
Адвечнай песьні галасы.

А хмарка ў небе, ў ясным полі
Пльве шчасльва, як дзіця,
І забываеш мімаволі
Увесь клопат буднага жыцця.

Куды ні гляні маё вока, —
Усё поўна згоды, дабраты. —
Ты маеш выгляды прарока,
Наш край пакуты, край съвяті!

1921

ЗВОНШЫБАЎ

Ноч маўкліва. Цёмна, глуха.
Прылажыла чутка вуха
За ваком старая вішня;

Штось прамовіць: шу-шу-шу!
І заціхне, бы байца
Памыліца
І сказаць што-небудзь лішне.
Я лажусь, агонь тушу.

Неба хмura, няпрыветна;
Зрэдка ветрык чуць прыметна
Скульсі ціха набягае
І галінкі згайдане
І зынікае, ці дзесь далей
Бяжкіць хвалі,
Байку тайніца ціха бае
Аньямелай цішыне.

У хаце ціха, навет жутка.
Ловіць зыкі вуха пудка:
Звоніць шыбка штось жалобна —
Дрон-дрон! — ціха бразгаць...
Чуць счакаўшы, новым звонам —
Нізшым тонам
Так-же нудна, так-же дробна
Шыбка новая зывініца.

Няма ветру, ўсюды ціха;
Шыбы-ж звоніць — што за ліха?
Хто ў іх стукнуну? Хто чапае?
Ці то знак хто хоча даць,
Што згубілі мы дарогу,

Б'е трывогу,
Ходзіць, ўсіх прасыпераагае
І накладвае пічаць
На шляхі, дарогі тыя,
Дзе крыжы зыгнілі старыя,
Ці зумыслу пазынімалі,
Як ад'жыўшыя свой час?
Хто такі ён? Невядомы,
Незнамы,
А м' дзе і супракалі,
М' з' ім бачылісь на раз?

І так сыцішна, чагосі смутна.
Усё сплювае шыло пакутна;
Толькі-ж думка не згадае,
Што гуторыш гэты съпелу,
І на хоча супыніца,
Пагадзіцца
З тым, што сэнсу на ўчытае:
Ці то жалаба, ці гнеў?

Шыбы звоніць і съплюваюць,
Песьню скончань, зачынаюць,
То павысяць яны голас,
То замлеюць, то замрудзь.
Жаль ў іх песьні сэрца чуе
І гаруе.

Шклечка-ж звоніць ўсё раз-по-раз,
Не дае ўсё мне заснүць.

1921

ЦЕНІ — СТРАХІ

Вечар блізка, жар спадае.
Зъ ѿмных шылін хтось нязнаны
Цені-страхі выклікае,

Штось ім шэпча, штось ківае,
Ды таемна, нячытаны.
Съмех вясёлы зъбег няждана

які-небудзь толк. Колькі разоў ногі яго ішлі павальней, ён азіраўся назад — ці на лепш вірнуцца, ды зноў скаваць іх?

— Э! — сказаць сам сабе Андрэй: — збуду з галавы гэты клопат, раз пакончу з гэтым ліхам!

І борзда пашоў на бераг Нёмну. Апусціўшы павольна дубок, Андрэй узяў яго за дзін канец, а другі апусціў у ваду. Нёман зараз-жа падхапіў яго на свае плечы, і Андрэй адразу пачуў, яким стала лягчэй у руках. Тут ён з усей сілі стаўшы камлюк на воду. Дубок стралой панёсся на сядзіну, і толькі гладзенькая палоска вады абазначылася яго сълемадам.

— Якому-ж лысаму чорту гатаваў я гэты дубок?! — кричала нешта ў Андрэю. Для каго я выпакутаваў яго съеў крывае? Хто спажыве боль мазалёу маіх? — И Андрэй забегаў па беразе Нёмну. Бягучы, Андрэй панай у вырытую съвінім яму і ўлупа, ляпніўшыся жыватам на халодную і мокру зямлю. Падніўшыся, ён зноў пабег. Во і гак. Але начыла такая цёмна, што нічагусенкы на было відаць. На другім беразе глуха шарасыці вецер у сухіх лозах і чаротах. Халодная, як зялэза, вада плохала ў пустыні берагі і ўсіхліпала, як маці, страціўшы дзіцей сваіх... Пастаяўшы колкі мінуні, Андрэй пашаёдзіцца да дому. Раз пачаў, — трэба канчатць. Усё роўна, не на карысць яму вырас гэты дубок. Андрэй узышоў на свой двор.

— Андрэй: гэта — ты? — аклікнуў яго голас.

— Я! — аказаўся Андрэй.

— Дзе піе чэрці душаць? — спыталася сярдзіта жонка, — вячэра даўно стыне!

— Чорт яе на возьме, тваю вячэрну, — адказаў Андрэй і палажыў на плечы два кавалкі дубу.

— Куды ты іх валачэш?

— Не табе ведаць.

Жонка змоўкала, а Андрэй зноў пашоў на бераг. Ен бы злонес і шоў борзда, а жонка назіркам ішла за ім. Яна запікавілася, куды наехаўся Андрэй гэтым дубком. Слыніўшыся на беразе, Андрэй пакідаў абводы кавалкі ў ваду. Жонку ўзышоў нейкі страх. Ні слова не гаворачы, яна пабегла да дому. Ей здалося, што Андрэй звіхнуся з разуму.

Праз паўгадзіны Андрэй вярнуўся. Мойчкі зьнайшоў на бераг. Ен бы злонес і шоў борзда, а жонка назіркам ішла за ім.

Жонка на ўтрывалася і пачала распікаваць Андрэя.

— Ат, на дуры ты мне галавы! — адмахнуўся Андрэй.

— Ну, ці-ж ёсьць у цібе розум? Навошта-ж было іх сеч?

— Чорту лысаму! — сказаў Андрэй.

— Толькі-ж чорту... Хіба іх агледзеў хто? — не адступаўся ляжыцца.

— Во дзе яны ў мяне сталі, дубкі гэтыя — сказаў Андрэй і пакідаў рукой на горла. — Чалавека вось выгналі з-за іх, а ты...

— Даўкі ты вярнуў яго гэтым?

Андрэй не знайшоў, што сказаць, маўчаў.

VII

Яшчэ больш заблытаўся Андрэй. Толькі цяпер ён пракаўнайся, што кідаць дубкі ў ваду была дурная выдумка. Г праў

Куток беларускага прыроды

БЕЛАВЕЖА

У пачатку другога тысячагодзідзя на-
ша эры ўся простора ад берагоў Бал-
тыцкага мора да Бугу была пакрытая
сучэльнімі лясамі. Тады на было тут
узвораных палёў і пракладзеных дарог.
Паўнаводныя рабкі з шматлікімі руччы-
мі праразалі лясы ў усіх кірунках. Дрэвы
хутка расьлі, дасягнаючы гіганцкіх раз-
мераў, а потым, струхлеўшы, падалі. На
іхных месцы з'яўляліся новыя. У не-
праходных лясных гушчарах хадзілі
дзікі, туры, зубры, ласі, алені, вайкі і
рысы, вадзілася ўсякая дробная дзічына.

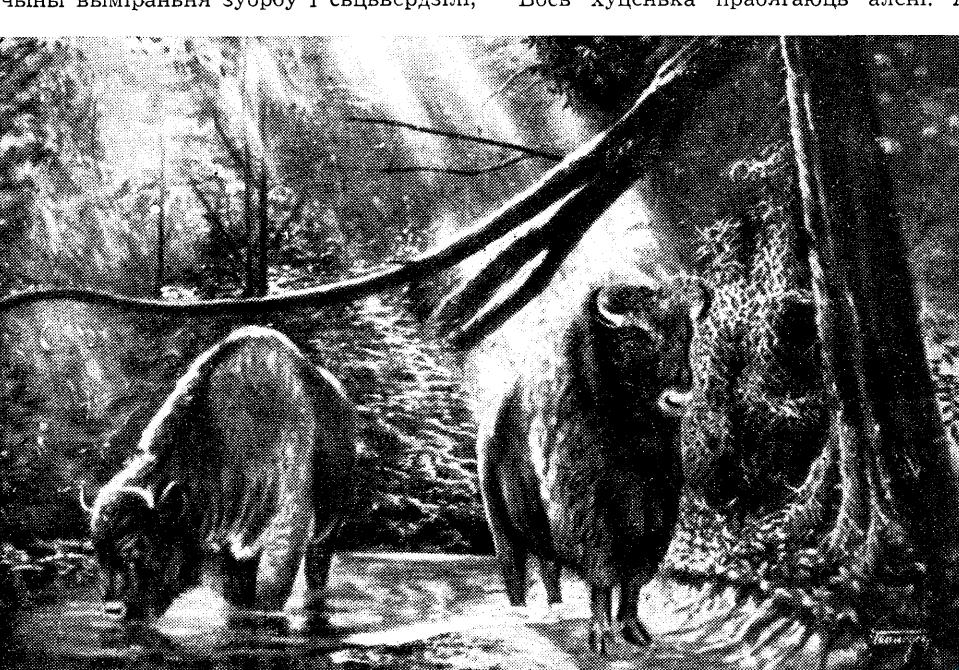
Прышоў чалавек і лес адступіў.

Цяпер нейкім слабым падабенствам
таго глухога ляснога царства можа быць
Белавескія пущы. Праўда, ейныя раз-
меры адносянія невялікія. Тут наяма не-
праходных балотаў, паплытчэлі рабкі. У
пушчы, як гэта ні дзіўна, немагчыма за-
блудзіцца: уся яна разбіта верстамі і
поўверставамі прасекамі і на перакры-
жаваныя стаяць слупкі зь літарай
квадрату. Але і цяпер тут сустракаючы
магутныя дубы, векавыя сосны, непра-
ходныя гушчары. У пушчы не спыняец-
ца першыяты шум ні ўздэн, ні унічи.
Навет у ціхе, бязъветранае надвор'е шу-
міць аб нечым лес. Раніцай да гоману
соснай дабаўляеца вясёлы птушыны
перасвіті, зордку злавешча крывіцы
крумкач. І лес, ахутаны шыза-блакі-
тым туманам, здаецца, чулаў трывожна
прыслухоўваеца да новых гукаў.

З усходам сонца лес ажывае. Здабы-
ваць ежу прыходзіць алені, зубры, ку-
ніцы, рысы, зайцы, ваверкі, лані, кабаны і
іншыя жыхары густых зарасльяў. Вось
на адкрытай паланіцы пасыўца статак
лясных гігантаў — шыракалобых зуб-
роў. Памалу, цяжка пераступаючы з ногі
на ногу, нязграбна паварочаючы сваю
галаву, ходзіць яны па зялёным дыване.
Тут-же ў зуброўцы, якіх можна было бы-
приняць за звычайнікі кароў, калі-б ня
горб, і маленькія зубраняты, зусім па-
добныя да жывавых хатніх цялят. Але

ня ўздумайце падыходзіць да іх! Гэта на-
мірны статак. Гэта моцныя зьяры, стра-
шэнныя ў сваёй злосыці, упартыя ў сва-
ім жаданы. Іх звычайна завуц гаспадар-
мі пушчы. Зубры, напэўна, таксама
так думаюць, бо бязъязна ходзіць там,
дзе ім уздумаеца.

Але мацнейшым з іх аказаўся мірны
алені. У сярэдзіне XIX стагодзідзя ў
пушчы было звыш паўтары тысячы зуб-
роў. Потым іхна пагалоўе пачало хутка
скарачацца. У 1890 годзе іх было каля
400. Навукоўцы пачалі высьвітляць пры-
чыны вымірання зуброў і сцьвердзілі,

Д. Чайкоўскі

Зубры ў Белавескай пушчы

што ў гэтым вінаваты алені, які размно-
жыўся ў вялікай колькасці і пакідаў
«гаспадаром» мала кармоў. Зубры гінулі.

Потым аленям дапамог чалавек. У 1921

недзе ў гушчары, нябачаны чалавекам,
цижка тупае дзік...

А лес, не змаўкаючы, сипвае сваю ад-
вечную песню.

Приятель

Святавы крыйсі камунізму

(Заканчэнне з 3-лій бачыны)

німінчым, лягічным вінікам самой па-
сабе камуністычнай сістэмы?

Адказ на гэтыя пытанні мае асаблі-
вую, найболш жыцьцёвую практычную
вагу таксама для нас, палітычных эмі-
грантаў, змагароў супраць большашвізму.
Камуністычнай пропаганды падходзіць
да нас цяпер з аргументамі, што разам з
канцом Сталіна і «ліквідацыяй сталініз-
му» адпадаючы аргументы, якія мы зумушали
тады, якія зумушали змаграваць. Маўляў,
«закончыўся» час беззаконнасці і тэро-
ру, настала пара правапарадку, ніхто «ня
можа быць» і «ні будзе» пераследаваны

за ягону нацыянальную прыналеж-
насць, рэлігійную веру або палітычныя
перакананы. Найболыш, зразумела, пад-
ходзіць да нас з «аргументам» пра на-
шыя ўядыненія матарыяльныя злыбеды за
мякім, адсутнасць дзяржаўнай і сацы-
яльной апекі над намі інш. Ня пры-
ходзіцца навет аргументаў, што навет
найбайднейшы тут між намі ўсякі жыве
матарыяльна куды лепей, чымся найба-
гацішы ў савецкай работніцкай масе,
на зводзе ці ў калгасе.

Але напаследок не ў матарыяльным
з забясьпечанымі палягае цэлая проблема.
Кавет як-бы ўзпраўдаў так было, чаго
аднако ніяма, што савецкая сістэма за-
блосьпечвала-б нам навет такі высокі матарыяльны ўзровень, які маючы працоў-
ны ўзроўні ў ЗША, Ангельшчыне і Німеччыне,
дых і гэта ніяк ішчо не было-аргу-
ментам да павароту, як доўга на нашай
Бацькаўшчыне далей прадаўжалася-б іс-
наваць сталінскія, як і так-ж хру-
шчыцкія, камуністычнае сістэмы. Справа
у тым, што ўсе зло сталінізму нікія
выпльывае з такіх або іншых, больш ці
менш лепшых рыхсаў чыгосыці асабістага
характару. Яны выпльываюць з самой па-
сабе камуністычнай сістэмы. Кажы-
ны правадыр камунізму ў СССР, ці ў
якай-небудзь іншай краіне — ці ён гэ-
тага хоча ці не, ці ён будзе называцца
Хрушчоў, ці Маленкай, ці Жукаў, ці
якшоў як-небудзь — мусіць паслугоўваць
ца, як гэта рабіў Сталін: тэрорам, зла-
чынствамі і беззаконнасцю. Пры каму-
нізме ніхто ні можа дзецец іншакі
Проблема, перад якой мы стаім, ішо
змена людзей, але змена сістэмы.

30 чэрвеня сёлета Цэнтральны Камітэт
КПІСС абвесьціў пастанову аб «змагань-
ні з культам асабістасці і ягонымі ре-
зультатамі». Гэта пастанова была пада-
рэзана як адказ ЦК КПІСС, у васаблі-
васці адказ Хрушчова, на сфермульяваны
вышэйшы пытанні і сумесы ў вад-
ноўкай меры камуністых, як і некаму-
ністых. Гэта пастанова выпала асабі-
лівай хвалішы ў жалогодна. Уважнае
вывучэнне гэтай пастановы без наймен-
шага сумлеву выяўляе, што ў вадноўных
прынцыпах камуністычнай дактрины,
якія цераз прынцып г. зв. «диктатуры
працлятаратуры» і диктатуры камуністич-

нага

Грунт пад нагамі съветкі хістаўся.
Ці-ж можна дзіць веры? Як-же не за-
важыць палітычнага тэксту, калі зага-
лубкі ў часапісе буйнымі літарамі крыва-
чылі: «Далоў савецкую ўладу!», «Паў-
стан, селянін!», «Бальшавікі — нашы
верагі!»

Здавалася, во-во нятрывалы грунт
весьліўшы спад ног зьвінажанага
съветкі. Згусёды спакойны Колос мощна

родай і сацыяльная эксплюатацыя пры-
гнечаных клясаў дасягнула такіх раз-
мераў, што камуністы змушаны банды-
ца, каб такі эксплізі, як нядыўна ў Тбі-
лісі і Пазнані, не разгрнулісі ў вагуль-
ны пажар. Будучы змушаны адступаць, камунізм арганізуе тылавія абаронныя
бай: раз ён «ахвяроўвае» асобу Сталіна, то ён авбяшчае «мірную коэгзистэнцыю»,
то абяцяе «дэмакратычныя рэформы».
Усё гэта ўжо раз было за часоў НЭП-у;
пры чым усё гэта было арганізаване
г. зв. «старымі бальшавікамі» на чале з
Ленінам куды зручней і пераконлівей,
чым гэта робіцца сяняня грубымі рукамі Хрушчова. Здабыты вялізарнымі
ахвярамі народу некаторы тэхнічны
прагрэс у СССР не павінен нікога зьби-
ваць з панталыкі. Ён ёсьць толькі тады
дадавадам сілы, калі ёсьць задаволены ѹ-
шчасливівай народнай масы, якія гэтую
тэхніку рэалізуюць.

Крызіс камунізму ні ёсьць сяняня
наўперед у роўніцы матарыяльнай і тэх-
нічнай, ён ёсьць передусім у роўніцы
маральнай і псыхалагічнай. Гэты крызіс
дзісіе намераў і лятуцьнікамі камунізму
паклала атамна зброя. Вось-ж
камунізм з канечнасці пераходзіць да
тактыкі «мірнай коэгзистэнцыі». Нацыя-
нальнае прыгнечанье паняволеных на-

захваляўся. Непакоіліся і ў залі суду.
Асабліва моладзь, студэнты з Педэхні-
куму.

Балазе добра скончылася. Страшны
допыт раптоўна спыніўся.

*

З менскага радыястанцыі тэлефану-
юць да Якуба Коласа. Адказвае жано-
чы голас: —

— Ён съпіць. Пазванец пазыней.

Працаўнік радыястанцыі настойліва
просіць:

— Пабудзене, калі ласка. Ёсьць піль-
ная справа.

Адказ той-ж няўхільны.

— Цяпер ён съпіць. Пазванец пазыней.

На гэтым тэлефонная сувязь ірвецца.

Пасыль абеду Коласа заўёды гадзіну ад-
пачываў. Як-бы ні гарэла справа — ніх-
то ні мог парушыць пасыльабедзеннага
сну. Такая сталая рэгула была ўва ўсім
ягоным жыцці. І толькі адзін раз яе па-
рушылі. Кажуць, прышлі да Коласа
агенты ГПУ з ордэрам на арышт. Яны
зашлі ў дом, калі Колас, як звычайна,
спаў пасыль абеду. Яны не захадзелі ча-
каць... Яны брутальна пабудзілі Кола-
са. Той, працаючы вочы, зірнуў на
гадзіннік. Незадаволена прабурчыў:
— У свой час пабудзілі.

Пасыль абеду хвалішы зламалі волю на-
роўнага пашты. Яны прымусам занялі
дзядзінку ў камгас. Якуб Колас устуپіў у

штолета ў Чыкаого адбываючыца вель-
мі папулярныя канцэрты, ладжанія
гарадзкай управай у двух найвялікіх
парках горада. Канцэрты гэтыя, пастав-
лены на высокім мастацкім узроўні,
карystаюцца вялікім посьпехам сярод

міністэрстваў.

Сёлета 7 жніўня на адным з такіх
канцэртаў выступіла салістка опры-
сп-ня Надзея Градэ, папулярная выкана-
ніца беларускіх песняў у Амэрыцы,
якая выступала ў Нью Ерку, Дэ-
тройце, Кліўлендзе, Баффало да іншых
месц.

У Чыкаого гэта быў першы выпадак,
калі артыстка з новае эміграцыі была
запрошаная кірауніцтвам гарадзкое
управы для публічнага выступу ў вад-
ным з найбольшых парків места — і
то не з аднай ці дзвінум песьні, але
для самастойнага канцэрту, з вялікай
праграмай, аблічанай на большы чымся
гадзіні.

Сп-ня Надзея Градэ ў сваім выступе
дала некалькі раздзелаў вакальных
твораў: рэлігійныя, клясычна-опэрныя,
опэреттавыя жанравыя спевы ды на-
рэшце, фальклёрныя песьні. Выконва-
лася кожная рэч на аргінальны мове:

беларускай, ангельскай, німецкай, фран-
цускай і гішпанскай.

Сярод беларускіх речоў былі арыгі-
нальныя спевы кампазыціі добра веда-
емага кампазітара М. Куліковіча «Вяс-
нінка» на слова Я. Купалы ды апра-
доўкі народных песьні: «Што ѿ за-
месці», «Халімон».

Сп-ня Надзея Градэ валодае моцным,
чыстым, вялікага дыяпазону сапранным,
якое спалучае ў сабе мяккасць і ця-
пильніцтво. Школа, тэхніка і глыбокая эма-
цыянальнасць дазваляюць артыстцы

Н А А Д ' Е З Д

У канцы жніўня выехала зь Мюнхену
у Задзіночаны Штаты Сп-ня Юзэфа
Брэчка. Рэдкалегія і Адміністрацыя
«Б-ны» ад усіх сіціяў жадаюць ёй шмат
часу на новым этапе ўнія жыцця.
Сп-ня Брэчка шмат гадоў сама хвалі-
вала паважнае жаданне пазыней.

Пасыль абеду хвалішы